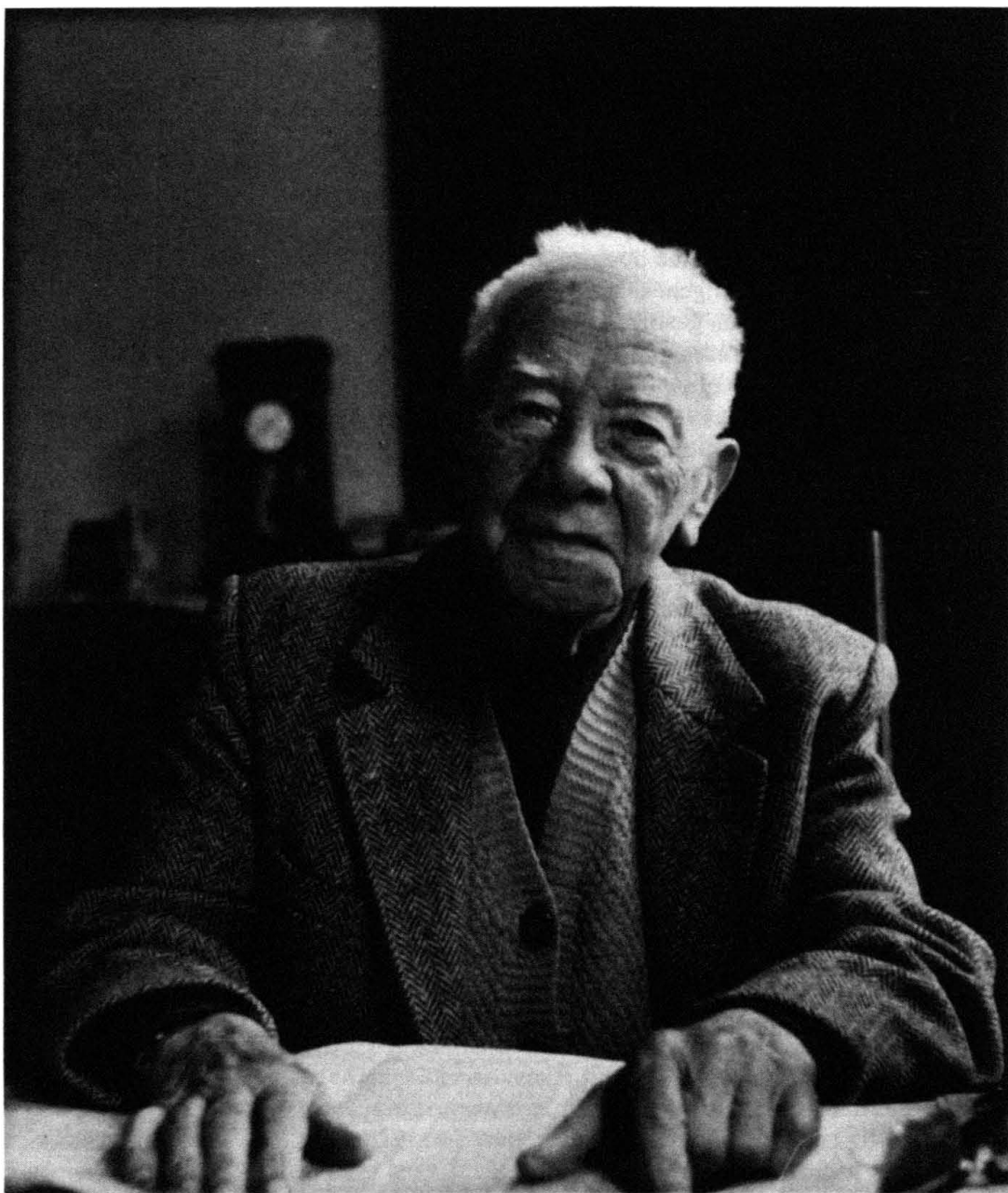

Citation:

L. Laeyendecker, Levensbericht S. Hofstra, in:
Jaarboek, 1984, Amsterdam, pp. 184-191

SJOERD HOFSTRA

Herdenkingen Afdeling Letterkunde

Herdenking van

Sjoerd Hofstra

21 januari 1898 – 14 april 1983

door **L. Laeyendecker**

Op 14 april 1983 overleed tijdens een vakantie in Zwitserland Prof.dr. Sjoerd Hofstra, enkele maanden na zijn vijfentachtigste verjaardag. Ondanks zijn hoge leeftijd kwam zijn einde toch nog onverwacht. Een snel verslechterende, op zich betrekkelijk ongevaarlijke ziekte maakte een ziekenhuisopname noodzakelijk maar die heeft niet meer mogen baten. De laatste dagen kon hij nauwelijks meer spreken, hetgeen niet alleen voor de hem na staanden, maar ook voor hemzelf die het gesprek liefhad, een zware beproeving moet zijn geweest. Door slechts enkele intimi omringd is hij in Thun gecremeerd; zijn as is teruggebracht naar zijn Friese geboortegrond.

Sjoerd Hofstra werd in 1898 in Friesland geboren. Hij was na zijn middelbare schooltijd enige jaren werkzaam in de journalistiek en studeerde daarna een jaar in Parijs. Hij voltooide zijn studie in de sociale geografie aan de Gemeente universiteit van Amsterdam, waar hij een leerling was van de bekende Sebald Rudolf Steinmetz, die wel eens de vader van de Nederlandse sociologie is genoemd. Dank zij een stipendium kon hij zijn studies voortzetten in Hamburg en Berlijn, waar hij colleges volgde van de socioloog Alfred Vierkandt en Afrikaanse talen studeerde bij Westermann. Daarna vertrok hij naar London, waar hij leerling en later assistent was van de cultureel antropoloog Bronislaw Malinowski en benoemd werd tot research fellow van het International African Institute te Londen.

Zijn interesse in Afrikaanse culturen kwam tot uitdrukking in zijn proefschrift *Differenzierungserscheinungen in einigen Afrikanischen Gruppen. Ein Beitrag zur Frage der primitiven Individualität*. Van 1934 tot 1936 deed hij veldonderzoek bij de Mendi in Sierra Leone. Een nogal ingrijpende wending leek te volgen toen hij in 1937 benoemd werd tot directeur van het Museum voor Land- en Volkenkunde en het Maritiem Museum Prins Hendrik te Rotterdam. Maar ondanks deze sterk bestuurlijke functies bleef hij actief op zijn vakgebied. Dat leidde ertoe dat hij in 1947 vanwege het Leids Universiteitsfonds benoemd werd tot bijzonder hoogleraar in de Afrikaanse Volkenkunde en in 1949 tot gewoon hoogleraar in de geschiedenis en problematiek van de sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1951 tot 1953 trad hij op als directeur van het in oprichting zijnde Institute of Social Studies in Den Haag en van 1955 tot 1956 en in 1957 was hij gasthoogleraar aan de Universiteit van New Delhi. Toen hij zeventig jaar was geworden en zijn emeritaat niet langer kon ontgaan, heeft hij toch nog gedurende een jaar een leeropdracht vervuld aan de Rijksuniversiteit van Leiden. Sinds 1950 was hij lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en bij zijn emeritaat in 1968 werd hij benoemd tot erelid van de toen nog zogeheten Nederlandse Sociologische Vereniging.

Hij maakte van 1953 tot 1974 deel uit van het hoofdbestuur van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren en was daarvan sinds 1962 president. Van 1966 tot 1974 was hij bovendien president van de Wereldfederatie tot Bescherming van Dieren.

Uit een dergelijk beknopt en zakelijk weergegeven curriculum vitae valt uiteraard nog niet veel af te leiden over zijn wetenschappelijke oriëntatie en betekenis. Toch geeft zijn opleiding wel enige aanwijzingen. Vermeldenswaard is bijvoorbeeld dat hij klaarblijkelijk al jong een reislustig mens was: een neiging waaraan hij tot aan zijn verscheiden en ondanks zijn toch afnemende lichamelijke vitaliteit graag toegaf. Daarmee verbonden is een fundamentele trek: zijn sterke internationale oriëntatie. Die heeft hij zijn hele leven gehad en dat blijkt echt niet alleen uit het ruime aantal buitenlandse kranten dat bij hem thuis bezorgd werd, maar juist en vooral uit zijn wetenschappelijke houding. Hij heeft zich nooit laten opsluiten in een provinciale sociologiebeoefening en zeker niet in wat hier te lande als een nationale traditie beschouwd kan worden: de sterke oriëntatie op het beleid. Die vond hij al gauw een tikje oppervlakkig; die uitdrukking hield voor de goede luisteraar die Hofstra kende een nogal pijnlijke kwalificatie van geleverd werk in. Men had dan simpelweg te weinig nagedacht.

In de tijd waarin hij zijn opleiding kreeg was die internationale gerichtheid noodzaak. Natuurlijk bezat de Nederlandse sociologie met haar eerste hoogleraren Willem Bonger en Sebald Steinmetz geleerden van groot formaat, maar zij waren wel de enige en bovendien niet primair op de sociologie georiënteerd. Bonger was sinds 1922 wel hoogleraar in de sociologie maar in eerste instantie een criminoloog en Steinmetz die sinds 1907 in Amsterdam doceerde, was vooral antropoloog en de grondlegger van de sociografie, waarmee hij zich keerde tegen het speculatieve getheoretiseer in de toenmalige sociologie. Wie bij deze mensen had gestudeerd en verder wilde komen, moest wel naar het buitenland.

Er is wellicht nog een andere reden waarom hij de vleugels wat wilde uitslaan. Zowel Bonger als Steinmetz waren sterk georiënteerd op empirisch onderzoek. Hoewel Bonger zich nogal verwant voelde met het historisch materialisme – dat zelden gekenmerkt wordt door zorgvuldig empirisch onderzoek – ging hij zelf veeleer positivistisch te werk. Bij Steinmetz was de eerbied voor de feiten zelfs tot geloofsartikel verheven. Overigens was dat nooit empirisch onderzoek zonder meer. Steinmetz verwachtte van zijn studenten wel een bredere theoretische bekwaamheid, maar die stond in zijn onderwijs niet voorop. Hofstra daarentegen heeft vanaf het begin van zijn carrière niet zoveel belangstelling gehad voor empirisch onderzoek, zonder overigens het belang daarvan te ontkennen. Hij was meer theoretisch georiënteerd en het is dan ook niet zo vreemd dat hij bij Alfred Vierkandt terecht kwam, die sterk geïnteresseerd was in de filosofische vragen binnen de sociologiebeoefening. Vierkandt trachtte in het voetspoor van Georg Simmel – waaraan Hofstra nog een artikel heeft gewijd – een algemene sociologie te ontwikkelen, waarin de conceptuele analyse een centrale plaats innam. Beide aspecten komen ook in het werk van Hofstra tot uiting, zoals reeds uit de titel van zijn bekende opstel *Het functiebegrip in de sociologie* (1946) en van zijn oratie *Het normaliteitsbegrip in de sociologie* (1950) blijkt. Bovendien heeft Hofstra iets meegenomen van Vierkandt's fenomenologische oriëntatie. Niet dat Hofstra een fenomenoloog was maar hij had een gezonde afkeer van positivistisch reductionisme, zoals een gastdocent eens heeft moeten er-

varen. Het betrof de huidige hoogleraar Karl Dieter Opp, die nogal gecharmeerd bleek van het behaviorisme van George Caspar Homans, dat Hofstra echter resoluut als „erstaunliche Naivität“ kwalificeerde.

Zijn theoretische en filosofische belangstelling vond wel voedsel in de etnologische kant van het werk van zijn leermeester Steinmetz. Het was toen de tijd waarin de Franse antropoloog Lucien Lévy-Brühl nogal populair was met zijn studies over de primitieve mentaliteit. Met een zelfverzekerdheid die ook nu sommige beoefenaars der sociale wetenschappen niet vreemd is, bracht Lévy-Brühl een nogal radicale tegenstelling aan tussen de prelogische denkstructuur van de primitieve en de rationeel-wetenschappelijke van de moderne mens. De prelogische denkstructuur werd niet bepaald door de aristotelische principes van identiteit en contradictie, maar door het principe van participatie. De implicatie daarvan was een ontkenning, of althans sterke relativering van het individuele. Steinmetz moest van dergelijke globale generaliseringen niet veel hebben en Hofstra evenmin; hij heeft daaraan altijd een hekel gehad. In zijn proefschrift trachtte hij dan ook aan te tonen dat er wel degelijk sprake is van „Differenzierungserscheinungen“ en van „primitive Individualität“. Ik weet eigenlijk niet wat nu de diepste grond van zijn kritiek op Lévy-Brühl was: zijn scepsis ten aanzien van dergelijke wereldomspannende generalisaties of het gebrek aan erkenning van de individualiteit die erin te beluisteren viel. Waarschijnlijk versterkten zij elkaar omdat de aandacht voor het individuele natuurlijk haaks staat op al te omvattende generalisaties.

Ook zijn leertijd bij Bronislaw Malinowski stond in het teken van de theorie. Nu was Malinowski een wereldberoemd onderzoeker maar – het zij met alle waardering gezegd – geen groot theoreticus. Maar het was juist op dat punt dat Hofstra met Malinowski gedurende de seminars in de slag ging. Wie Hofstra heeft gekend, kan weten dat bij al zijn menselijkheid zijn kritiek niet altijd zachtzinnig was, ook al werd die meestal in terughoudende formuleringen verpakt. En hij kon met nog steeds veel plezier vertellen, dat Malinowski, die dat klaarblijkelijk niet altijd kon waarderen, gedurende een seminar een beetje koeltjes opmerkte: „I always appreciate your critical remarks, Hofstra“. Dat stond een goede verhouding overigens niet in de weg. Met evenveel plezier vertelde hij dat hij samen met een andere assistent, ik meen Meyer Fortes, door Malinowski werd uitgenodigd de zomer door te brengen in diens zomerhuis te Italië. Malinowski werkte daar gewoon door en wenste zijn assistenten in de buurt te hebben om heet van de naald kritiek te leveren op de geproduceerde bladzijden. Het was de situatie die dat extra bijzonder maakte. Er waren twee balkons, gescheiden door een stenen muurtje. Op het ene balkon bevonden zich de twee assistenten, die bij tijd en wijle een vel papier over de muur kregen aangereikt, waarachter Malinowski spiernaakt in de zon zat te schrijven.

Een deel van het werk van Hofstra – en met name de themakeuze – wordt begrijpelijker vanuit de wetenschappelijke kontakten die hij in zijn opleiding heeft gehad. Maar het was geen overnemen van aangereikte ideeën. Hofstra was een zelfstandig denker die zich zelden of nooit door de wetenschappelijke mode liet meeslepen noch het werk van leermeesters kopiëerde. Zijn scepsis over al het zogenaamd nieuwe en baanbrekende, dat alleen nieuw is voor degenen die weinig lezen, was wel eens ontnuchterend voor zijn studenten. Dat was ook zijn vraag die hij soms bij scripties stelde, nl. of zij misschien zelf ook iets op te merken hadden. Toen ik twee jaar geleden een wat langer artikel over de sociologie van het Nederlandse ka-

tholicisme aan hem toezond, kreeg ik als commentaar dat hij dat erg interessant vond, vooral de laatste twee pagina's waarin ik een persoonlijke visie op de ontwikkelingen neerschreef.

Het een en ander kan nog eens worden samengevat met een verwijzing naar wat hij in 1967 in een artikel over de Nederlandse sociologie schreef. De Nederlandse sociologie loopt aan de ene kant het gevaar van provincialisme, omdat zij zich bij het onderzoek beperkt tot de Nederlandse verhoudingen die theoretisch niet of nauwelijks relevant zijn. Aan de andere kant is er een zekere openheid voor het buitenland, maar daarin dreigt het proces van een al te snelle en onkritische absorptie van theoretische uitgangspunten en begrippen.

De publikaties van Hofstra zelf zijn zeker niet talrijk, maar daaronder zijn er diverse die van originaliteit getuigen en waarmee hij in Nederland baanbrekend werk verrichtte. Dat geldt bijvoorbeeld voor zijn publikatie uit 1937 *De sociale aspecten van kennis en wetenschap* waarmee hij zich in Nederland als een der eersten op het terrein van de kennis- en wetenschapssociologie presenteerde. Hij was daarmee zijn tijd ook ver vooruit. Pas in 1948 verscheen een artikel van P.J. Bouman over een verwant thema, de invloed van overheid en maatschappij op doel en middelen (van de wetenschap) en in 1951 en 1956 publiceerde I. Gadourek een artikel, respectievelijk een beknopt overzicht over de kennissociologie. Hofstra was zijn tijdgenoten ook vooruit in godsdienstsociologische interesse. In 1927 publiceerde hij in *Mens en Maatschappij: De nieuwe religieuze bewegingen in ons land*. Een van de oudste godsdienstsociologische publikaties – niet de oudste want Bonger's *Geloof en misdaad* dateert al van 1913 – maar zes jaar voor J.P. Kruyt's baanbrekende werk *De onkerkelijkheid in Nederland*. In zijn oratie over het normaliteitsbegrip in de sociologie oefende hij reeds fundamentele kritiek op het aanpassingsbegrip uit, dat niet alleen in de theoretische sociologie, maar ook in de beleidstoepassingen tot in de jaren zestig de boventoon voerde. Dertien jaar later publiceerde Milikowski een dissertatie waarin eveneens kritiek op dat aanpassingsbegrip werd uitgeoefend, maar op een theoretisch veel minder doordachte wijze, hetgeen Hofstra dan ook krachtig tegen de haren instreek. In dezelfde oratie merkte hij ook op, dat het de plicht is van de sociologie de „naïviteit ten gunste van de gemiddelde en gangbare waardeoordeelen te overwinnen”, een thema dat bijna twintig jaar later tijdens de in Nederland wat laat doorgedrongen derde methodenstrijd de sociologische gemoederen heftig beroerde. En tenslotte is er een publikatie uit 1945 te vermelden die de titel meekreeg *De houding van de mens tegenover de natuur*. Dat was een thema dat hem zeer nauw aan het hart lag en steevast naar voren werd gebracht als studenten over relatiepatronen spraken. Het is niet teveel gezegd dat de sociologie tot in de jaren zeventig voor die relatie buitengewoon weinig belangstelling had, alsof mensen op een sociaal-cultureel eiland wonen. Het thema kwam later gelukkig meer in de belangstelling. Het ligt voor de hand hier een relatie te leggen tussen die belangstelling en zijn activiteiten voor de dierenbescherming; bovendien leefde hij vegetarisch. Dat hij aan zijn – ook theoretisch bereflecteerde – principes wist vast te houden moge blijken uit een conflict over jachtmethodes dat hij met een lid van het Koninklijk Huis in het midden der jaren zestig heeft uitgevochten.

Wat ik zojuist over zijn publikaties zei, levert een probleem op dat zowel algemene als persoonlijke aspecten heeft. Algemeen in die zin, dat het vaker voorkomt dat ideeën later en met meer succes door anderen worden gepropageerd. De dissertatie

van Milikowski is de tiende druk al voorbij. Een dergelijk verschijnsel levert interessante kennissociologische vragen op, waarop hier verder niet kan worden ingegaan. Maar het is ook persoonlijk want Hofstra is er zelden toe gekomen zijn thema's verder uit te werken. Hij had de capaciteit en de belesenheid een vooraanstaand kennis-socioloog te worden en hij was meer dan voldoende geïnteresseerd in godsdienstige verschijnselen om de Nederlandse godsdienstsociologie – die lange tijd sterk kerkelijk georiënteerd is geweest – te verbreden. Ook zou hij eraan hebben kunnen bijdragen dat „de gevoeligheid van de sociologie ten opzichte van de meer doordachte ethische problemen” zou zijn vergroot. Hij heeft dat alles echter niet gedaan. Door het relatief geringe aantal publikaties bleef zijn gehoor beperkt. Ik weet daarvoor geen bevredigende verklaring te geven, al zijn er wel redenen te noemen. Zonder dat ik daarvoor een sluitend bewijs kan leveren, wil ik er één naar voren brengen. Hij leek mij iemand die geremd wordt door de complexiteit van de sociologische en maatschappelijke problematiek en door zijn opvattingen over zorgvuldig wetenschappelijk werk. Hij wilde zo genuanceerd schrijven en de fundamentele problemen waarin hij geïnteresseerd was, zo veelzijdig belichten dat hij als het ware geblokkeerd werd, omdat hetgeen gepresteerd wordt nooit is wat het aan zijn eigen maatstaven gemeten, zou moeten zijn. Men kan dat een welwillende interpretatie noemen, maar in de mate waarin ik Sjoerd Hofstra heb leren kennen, acht ik haar zeer verdedigbaar.

Maar hoewel hij relatief weinig publiceerde – en hij was daarin overigens niet de enige – heeft hij toch door zijn hoogleraarschap aan een van de belangrijkste sociologische opleidingen een grote invloed gehad op studenten. Hij was belast met de zorg voor de doctoraal-opleiding in de sociologie, de culturele antropologie en de sociale geografie. Ieder die in Amsterdam tussen 1950 en 1968 sociologie in zijn doctoraalprogramma had, en dat is de periode waarin de groei van de sociologie in Nederland sterk toenam en de oprichting van de faculteit der sociale wetenschappen werd voorbereid, kreeg met Hofstra te maken. Hij of zij diende een omvangrijk tentamen af te leggen, een scriptie te schrijven en twee jaar hoorcollege en werkcollege te volgen. Hofstra zorgde daar vrijwel alleen voor. Hij had soms een kandidaatsassistent en toen ik zijn colleges in 1962 ging volgen had hij een medewerker, die overigens maar mondjesmaat werd ingeschakeld en colleges mocht geven als Hofstra door de griep of door oogklachten was geveld, hetgeen gelukkig relatief zelden voorkwam. Toen ik tussen 1964 en 1968 zelf zijn medewerker was en de studenten-aantallen toenamen, bleef ik de enige, hoewel er ook toen een kandidaatsassistent was. Het verantwoordelijke werk liet hij niet graag aan anderen over. In de kandidaatsopleiding waar Hofstra buiten stond, werd dat veel gemakkelijker gedaan; daar was de staf bovendien veel uitgebreider. Niettemin nam Hofstra ook vaak de kandidaatsexamens sociologie af om de studenten een billijke behandeling te garanderen. Bovendien schreef hij in de jaren zestig veel reorganisatienota's want dat moest ook toen al worden gedaan. Het contrast tussen de beide afdelingen was wat schril hetgeen wel kon worden geconstateerd maar zelden openlijk werd gezegd. Het lijkt mij niet ongewenst noch ongepast dat bij deze herdenking nu eens wel te doen. De veelomvattende verantwoordelijkheid voor het onderwijs heeft hij altijd zonder aarzelen en met toewijding op zich genomen.

Dat hij een boeiend en meeslepend docent was, kan moeilijk worden volgehouden, noch dat men bij hem een cursus sociologie kreeg met een overzicht over me-

thodes, begrippen en scholen, zoals de tegenwoordig het geval hoort te zijn. Maar wie wist te luisteren kon er veel van opsteken. Hij deed daarbij wel een, vaak impliciet beroep op de zelfwerkzaamheid en betrokkenheid van zijn studenten. Wie niet echt in wetenschapsbeoefening was geïnteresseerd kon wel eens teleurgesteld worden, want handzame gebruiksaanwijzingen voor een succesvolle uitoefening van beroepen waarvoor een academische opleiding is vereist, werden zelden of nooit verstrekt. Daarentegen probeerde hij een wetenschappelijke houding over te brengen waarin praktische zin, afkeer van dogmatische pretenties en scepsis over veelomvattende speculaties de belangrijkste elementen waren, naast een sterke maatschappelijke betrokkenheid. Want, zo zei hij in zijn oratie: „wie wil werken aan mensen en groepen, zij het slechts in de vorm van communicatie van kennis, kan het denken over het einddoel niet geheel aan anderen overlaten.” Maar ook wekte hij bij veel van zijn studenten een soort „theoretisch bewustzijn” een bewustzijn dat niet blijft staan bij empirische en conceptueel-theoretische analyses, maar gericht is op wat als *Aufklärung des öffentlichen Bewusstseins* kan worden aangeduid. In zijn afscheidscollege *Over universiteit, Marcuse en rationaliteit* bracht hij dat nog eens onder woorden. „Wetenschap behoort op het gebied van onderzoek en van het veranderen der materie tot het terrein der instrumentele rationaliteit en in haar waarheidsethos tot het gebied der ethische rationaliteit. Op het grote middenvlak, dat der doeleinden, begint echter de onzekerheid der wetenschap, ontstaat het gevaar voor een identificatie met de doeleinden zoals die vanuit de maatschappij geformuleerd worden, bestaat echter gelijktijd de mogelijkheid voor een kritische beoordeling van die doeleinden, dus voor sociale of cultuurkritiek voor degenen die zich geroepen voelen en voldoende geestelijke rijpheid bezitten om het instrumentele vlak te verlaten en tegelijkertijd aan het waarheidsethos trouw kunnen blijven”. De daarop volgende jaren hebben helaas vaak anders te zien gegeven.

Om dat alles werd hij door de studenten ook terdege gewaardeerd. Zij vreesden zijn kritiek, die overigens altijd fair bleef, maar herkenden eerlijke toewijding en ondervonden ook persoonlijke belangstelling. En dat schiep een klimaat waarin niet alleen kennis werd overgedragen maar ook wetenschappelijke vorming kon plaats vinden.

Aangezien ik vijftien jaar na zijn emeritaat nog een goede vriendschap met hem heb onderhouden, zult u kunnen billijken dat ik nog graag enige woorden wijd aan de persoon Sjoerd Hofstra. Hij was een beminnelijk mens en hij had niets van de autoritaire hoogleraar, waarvan de caricatuur tijdens de universitaire woelingen van de jaren zestig en zeventig zo gemakkelijk de media haalde. Wel was hij afstandelijk en formeel en hij stelde zorgvuldigheid in de omgang op hoge prijs. Snelle amicaliteit was hem vreemd maar dat stond persoonlijke verbondenheid niet in de weg. Hij had een oprechte interesse in het wel en wee van studenten, zonder zich op enigerlei wijze op te dringen met advies en goede raad, waardeerde gezellige contacten – de pauzes tussen de colleges liepen vaak uit, de colleges zelf overigens ook – en nam op het spreekuur ruimschoots de tijd voor zijn bezoekers.

Zelf heb ik nogal veel persoonlijk getinte gesprekken gevoerd maar wel viel het mij op – en dat is eigenlijk altijd zo gebleven – dat hij zich niet gemakkelijk liet kennen. Hij hield iets geslotens, schermde zijn innerlijk af, sprak zich althans zelden daarover uit. Zo sprak hij herhaaldelijk over religieuze problematiek zonder ook maar een aanwijzing te geven hoe hij daar zelf existentieel tegenover stond. Daar-

over kon men slechts vermoedens hebben. Hij kon uitstekend naar anderen luisteren, maar bleef zelf op de achtergrond en dat moet hem met zijn aard niet moeilijk zijn gevallen.

Hij had een brede interesse die bleek uit zijn boekenkast en uit de talloze kranten en tijdschriften en een ontzagwekkende hoeveelheid, helaas niet gearchiveerde knipsels. Die interesse was niet alleen intellectueel maar ook esthetisch gericht; hij was een fervent museumbezoeker en bovendien hielden de kleine dingen van het leven hem zeer bezig. Hij legde graag contact met wie zo gemakkelijk de gewone man of vrouw genoemd wordt, van wie hij de wijsheid en de praktische zin wist te appreciëren, zonder zich schuldig te maken aan paternalistische neerbuigendheid. Als hij ironisch werd, betrof het meestal de waanwijsheid van hen die door hun opleiding toch beter moesten weten.

Ook toen hij zichtbaar ouder werd bleven zijn interesses levend, dank zij zijn geestelijke vitaliteit die hem nooit in de steek heeft gelaten. Hij sleet zijn laatste jaren in Ossendrecht, tamelijk ver van de academische en culturele wereld waarmee hij vergroeid was geraakt. Hij vond het jammer dat de contacten daarmee moeilijker waren geworden maar raakte ook sterk geïnteresseerd in het dorpsleven, waarvan hij een oplettend waarnemer bleek. Wie hem bezocht in de fraaie oude hervormde pastorie kon „de professor” zoals hij in Ossendrecht genoemd werd, daarover smakelijk horen vertellen.

Het is de haast onvermijdelijke tragedie van de zeer ouden, dat de herinnering aan hen reeds bij hun leven begint te vervagen. Maar wij herdenken Prof. Dr. Sjoerd Hofstra als een geleerde met een grote toewijding aan zijn vak, met een sterk plichtsgevoel en hoge ethische maatstaven en als een warm voelend en meelevend mens. Wij herdenken hem daarom met respect en warme sympathie.